

Předmluva¹ [ad: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*] [1997]

S tématem „nepředmětnosti“ jsem se po první setkal vlastně při četbě Hegelovy *Fenomenologie ducha*, a to v době přípravných prací před napsáním disertační práce. Neměl jsem v té době ani tušení, že jsem narazil nikoliv na pouhý balvan, nýbrž na obrovskou skálu, ba na celé velké pohoří. Byl jsem v té době ostatně soustředěn především na problém vztahu mezi „vnitřním“ a „vnějším“ a Hegelovou *Fenomenologií ducha* jsem byl zlákan především proto, že jsem tam našel to, co jsem postrádal při své dosavadní četbě snad všude jinde. Byl jsem pro tento problém sice poněkud připraven už Em. Rádlem (v roce 1943, tedy v době, kdy mi ani na mysl nepřišlo, že bych se měl nějak přednostně soustředit na filosofii, jsem přepsal na stroji celou *Útěchu z filosofie*, když mi z textu, zapůjčeného Milošem Maternou, diktovala má kolegyně; zmiňuji se o tom, protože to potom mělo mít svůj nepominutelný význam, když jsem se mohl po návratu z vojny důkladně začíst do Patočkova *Negativního platonismu*), ale skutečně *mým* problémem, *mým* tématem se niternost a vnějšnost stala teprve při zpracovávání doktorské teze. A při tom se mi také stále víc vyjevovala úzká spjatost vnějšku a předmětnosti na jedné, jakož i niternosti a nepředmětnosti na druhé straně. V té době se mi nedostalo do ruky nic, co by mne mohlo vést, s výjimkou ovšem Hegela, jak jsem se zmínil. A protože v té době nebylo možno – nejen z vnějších, ale také z věcných, podstatných důvodů – obejít Marxe, a to pro filosoficky orientovaného studenta nutně znamenalo *mladého Marxe*, byla to také příležitost, proč se zajímat třeba o *Ekonomicko-filosofické rukopisy*, eventuálně o myslitele, který představoval ne zcela zanedbatelné zprostředkování mezi Hegelem a mladým Marxem, totiž o Feuerbacha. To bylo v té době vše, o čem jsem se mohl opřít. A bylo to ovšem dost málo, zejména také proto, že mé vlastní motivy mne vedly dost odlišnými cestami. Více než Hegelovy myšlenky mi proto pomohly jeho formulace, jeho termíny – obsahově, resp. pojmově jsem už tenkrát mířil jinam.

Po odevzdání disertace jsem se musel připravovat na rigorózní zkoušky, ale času bylo jednak dost (trvalo dost dlouho, než byly vypracovány posudky), jednak jsem se musel od přípravy dost často uchylovat k „aktivnímu odpočinku“ (byl jsem v té době stále ještě v rekonvalescenci po pozdě diagnostikované encefalitidě, která mne téměř na dva roky vyřadila z jakékoli duševní námahy). V té době jsem se tedy vracel k tématům, která úzce souvisela nejenom s tématem disertace (*Pojetí pravdy a některé jeho ontologické předpoklady*), ale i s tématy jaksi přípravnými. V semináři prof. L. Riegera jsem měl nějaký čas předtím dlouhý referát o Masarykově pojetí pravdy a jeho významu pro myšlení tří jeho žáků, totiž J. B. Kozáka, J. L. Hromádky a Emanuela Rádla. Po tři dvouhodiny jsem přednášel svůj referát, a když jsem měl po čtvrté dojít konečně k Rádlovi, moji marxističtí kolegové protestovali a z Riegerova rozhodnutí k výkladu o Rádlovi už nedošlo. A tak jsem v té době po odevzdání disertace „odpočinkových“ chvil využil k tomu, že jsem dal jakousi samostatnou podobu tomu, co jsem měl už materiálově připraveno o několik let dříve. Výsledkem byla samostatná studie *Rádlovo pojetí pravdy*, kterou jsem napsal především pro sebe (pro své uspokojení), ale také pro své

¹ Jedná se o starší verzi předmluvy a zároveň doslovu ke knižnímu souboru *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti* (pozdější předmluva vznikla přepracováním závěru textu, pozdější doslov přepracováním jeho začátku). – Pozn. red.

nejbližší přátele. Tím jsem si znovu připomněl, s jakou naléhavostí Rádl zdůrazňuje, že pravdu nelze myslit jako „předmět“ (na rozdíl ode všech pravdivých soudů, myšlenek, koncepcí, teorií, ale také činů, konkrétních jednání atd.) Přesto jsem se tématem nepředmětnosti začal zabývat až poté, co jsem – po návratu z dvouletého výkonu vojenské služby – několikrát přečetl Patočkův text o „negativním platonismu“, kterým přispěl do sborníku pro Boženu Komárkovou (tehdy došlo k omylu pořadatelů, takže Dr. Komárková dostala sborník o dva roky později, tj. ke svým 50. narozeninám). V Patočkově textu jsem se znovu setkal s naléhavým důrazem na rozdíl mezi předmětností a nepředmětností. To pak mělo mít v následujících letech rozhodující vliv na mé setrvávání u této tematiky a na opětovné návraty k ní ve stále nových souvislostech.

Nemyslím, že bych se byl bez Patočkova vlivu (který jsem si tehdy vlastně neuvědomoval, protože jsem byl daleko zřejměji konfrontován s Patočkovou snahou udělat ze mne fenomenologa) <...>.² Měl jsem tehdy spíš dojem, že se Patočkovu tlaku spíše musím bránit, ale dnes je mi jasné, že být či nebýt fenomenologem je otázkou především přijetí nebo odmítnutí fenomenologické metody – a tu jsem fakticky přijal, i když nikoliv „bez kousání“ a dogmaticky. Daleko významnější byla opora, jakou jsem v *Negativním platonismu* našel ve svém vlastním přemýšlení o problému zpředměťování něčeho, co předmětem ve skutečnosti není a co vlastně jako předmět myšleno být nemá a nesmí. Ostatně vedle *Negativního platonismu*, který Patočka psal někdy v roce 1954–55, musím zmínit ještě jeden jeho text, který jsem tehdy zcela jistě četl, ale o jehož vlivu na mne dnes už nic nevím, totiž Patočkův článek v *Listech* o jeho „Pochybnostech o existencialismu“. Tam je téma už také alespoň nadhozeno a jsou tam i nezbytné termíny, bez nichž nelze žádnou myšlenku potřebným způsobem upevnit.

Ze všech těchto důvodů se mi zdá být legitimní, když celou knížku připiší památce svého učitele, i když ten byl se svým žákem málokdy spokojen (a pokud ano, tak v jiném než filosofickém ohledu). Nedělám to v žádném případě proto, abych předstíral, že se v nějakém smyslu chci o Patočkovu autoritu opřít. Lze dokonce vidět, že mé opětovné návraty k tématu mohou být chápány jako jistá – ovšem velmi jemná – kritika Patočky. Vskutku jsem se mnohokrát při svých vlastně dost neúspěšných pokusech přistihl při tom, jak alespoň v duchu Patočkovi vyčítám, že toto téma tak brzo opustil, ačkoliv – alespoň po mém soudu – v jeho filosofické tvorbě znamenalo největší a možná jediný velký systematický rozvrh, který bohužel zůstal nenaplněn. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se poměrně úzkému okruhu zájemců postupně dostávaly do rukou Chvatíkovy modré svazky (ve skutečnosti šlo o pozoruhodnou spolupráci několika odvážlivců, kteří se pokusili čelit možné katastrofě, kterou by znamenala ztráta nebo zabavení Patočkových rukopisů, strojopisných prepisů a dalších textů poté, co na sebe jejich autor soustředil mimořádnou pozornost Státní bezpečnosti i stranických bossů svou funkcí jednoho z prvních tří mluvčích Charty 77, a to tím, že je pořizovali v několika kopiích, ukládaných u různých lidí na různých místech). V jednom svazku jsem našel několik dalších textů z onoho krátkého období „negativního platonismu“. Dnes je čtenářům většina právě těchto textů až na některé zlomky k dispozici v prvním svazku Sebraných spisů Jana Patočky. Vskutku s Patočkovým přechodem do Filosofického ústavu Československé akademie

² V původním textu schází konec věty. – Pozn. red.

věd (ještě za Riegerova vedení) toto období končí (i když tematické stopy lze nacházet i v mnoha dalších Patočkových textech). Patočka se pak orientoval na mladé talenty ve Filosofickém ústavu – a těm ovšem nemohl „negativní platonismus“ doporučovat. Těm chtěl otevřít cestu k Husserlově fenomenologii, a jak se pak ukázalo, bylo to možné jen přes Heideggera. Právě Heidegger však – na rozdíl od Husserla – s velkým důrazem tematizoval problém zpředměňující pojmovosti řeckého typu (i když s použitím jiné terminologie). Odtud pak lze porozumět např. Kosíkově kritické tezi, že moderní objektivující věda (a filosofie) se domnívá, že může porozumět světu, bere-li jej – kvůli objektivitě – jako svět bez člověka. Tím vlastně otevřel otázku, jaké místo má člověk-subjekt ve světě objektů. Nejenom člověk-subjekt nemůže a nesmí být zpředměňován, ale ani svět nemůže být pochopen jako předmět. Měl jsem tehdy velké porozumění pro Kosíka, i když se mi zdálo, že nejde dost daleko; i tak to ovšem stačilo k tomu, aby byla nastartována celá kampaň proti němu. Uvádím to také proto, aby dnešní čtenář měl na paměti, že zdánlivě abstraktní tematika může mít také vysloveně politické aspekty (a já se domnívám, že takové aspekty má také, a dokonce zejména dnes, i když to není veřejně potvrzováno nějakými celostátními kampaněmi).

Soubor předkládaných textů je s jedinou výjimkou uspořádán chronologicky. Onou výjimkou je text výkladu pro členy Učené společnosti, který splňuje úkol aktuálního uvedení do problematiky lépe než kterýkoli z dále zařazených textů a lépe, než by to mohl udělat nějaký pro ten cíl zvlášť pořízený výklad. – Dlouho jsem váhal, zda mám takto sebrat starší i novější texty a předvést tak jakousi osobní myšlenkovou historii. Zdálo se mi však nepřiměřené nechávat stranou texty, jejichž téma se vlastně nikdy pořádně nestalo záležitostí širší diskuse, i když některé vyšly docela veřejně. A navíc některé studie (nebo části větších studií a textů) nebyly zveřejněny vůbec nebo byly k dispozici jen velmi omezenému kroužku zájemců. Nevzbudí-li interest ani eseje počítající se širokým okruhem čtenářů, je asi předčasné předkládat nějaké monografické zpracování, které by ostatně stejně nemohlo věcně postoupit o mnoho dál a kupředu, jak se alespoň domnívám. Problém nepředmětlosti ve skutečnosti a v myšlení bude zaměstnávat ještě několik generací filosofů a také kompetentně filosofujících vědců. Jako inspirace k přemýšlení je předložený soubor jistě dostatečný.